

Opmerkelijk late broedgevallen van de Boomvalk *Falco subbuteo* in 1997

Hans Potters

Bij geregelde bezoeken aan 13 door Boomvalken bezette nestplaatsen in westelijk Noord-Brabant werden in 1997 twee bijzonder late broedgevallen ontdekt.

De broedgevallen

Het ene nest werd op 23 juli voor het eerst gecontroleerd en bevatte toen twee bebroede eieren. Vervolgens werd de nestinhoud op 8 en 19 augustus geïnspecteerd, wat twee jongen met geschatte leeftijden van resp. 5 en 16 dagen opleverde. Uitgaande van een nestduur inclusief takkelingenstadium van ongeveer 31 dagen (Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel 1971) zouden de jongen rond 3 september moeten uitvliegen. Bij een bezoek op 1 september werden vanaf de grond inderdaad beide jongen nog op het nest waargenomen. Daarvan begon zich er één al enigszins als takkeling te gedragen. Wanneer van 3 september wordt uitgegaan als uitvliegdatum, en een broedduur van 30 dagen wordt aangehouden voor een 2-legsel (Bijlsma 1997), zou de eileg rond 4 juli moeten zijn gestart.

Het andere boomvalkpaar produceerde eveneens een 2-legsel, zoals bij de eerste controle op 24 juli bleek. Dit paar wist echter slechts één jong groot te brengen. De leeftijd van dit jong werd bij bezoeken op 9 en 20 augustus achtereenvolgens geschat op c. 2 dagen en ongeveer 2 weken. Waarschijnlijk is het jong pas op 8 september uitgevlogen. Op die dag was er blijkens een waarneming vanaf de grond een takkeling aanwezig, maar deze maakte door diens bewegelijkheid de indruk dat de eerste vlucht niet lang meer op zich zou wachten. Uitgaande van dezelfde aannames wat betreft broed- en nestduur als bij het eerste broedgeval zou het legbegin van dit paar pas rond 9 juli hebben plaatsgevonden.

Discussie

Dergelijke late broedgevallen van Boomvalken in Nederland zijn ongebruikelijk. Naspeuringen in de literatuur leverden in elk geval geen enkel legbegin in juli op. Als uiterste data waarop, of tijdvakken waarin de eileg werd gestart, worden 11-20 juni (n=20; Baeyens & Koning 1990), 16-20 juni (n=64; Bijlsma 1980), 23 juni (n=23; Bijlsma & de Vries 1997), 26 juni (n=44; Boeren 1995) en 29 juni (n=31; Bijlsma 1993) genoemd. Ook uit eigen ervaringen opgedaan in voorgaande jaren is gebleken dat de laatste jonge Boomvalken doorgaans het nest rond 25 augustus verlaten, wat correspondeert met een begin van de eileg rond 25 juni.

Gegevens uit het buitenland wijzen eveneens op de zeldzaamheid van de hierboven beschreven gebeurtenissen. Zo vermeldt Fiuczynski (1987) dat van 273 legsels die in

1956-81 bij Berlijn werden onderzocht er slechts één in juli werd gecompleteerd. De betreffende eieren kwamen namelijk op 30 en 31 juli uit. Hierbij moet wel worden aangetekend dat het om verlaten eieren handelde die in een broedmachine waren geplaatst. De laatste legfels die onder natuurlijke omstandigheden waren uitgebroed, werden in de pentade 21-25 juni voltooid. Een zeer laat geval wordt door Steinke (1987) voor oostelijk Duitsland genoemd: start eileg op 15 juli 1982, met de overige 11 legfels in juni. In Engeland werd slechts 1 legsel op een totaal van 153 in de eerste pentade van juli gecompleteerd (Fiuczynski & Nethersole-Thompson 1980). Volgens Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel (1971) worden de laatste legfels in juli gestart; er wordt zelfs een geval vermeld waarbij de jongen pas op 14 of 15 september zouden zijn uitgevlogen.

De vraag rijst of de twee late Noordbrabantse broedgevallen betrekking hebben gehad op nalegels. Omdat beide broedlocaties pas laat in het seizoen werden ontdekt, valt dit niet uit te sluiten. Volgens Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel (1971) en Bijlsma (1980) komen vervolg- en nalegels echter niet vaak voor. Het verschijnsel lijkt vooral op te treden wanneer het eerste legsel aan het begin van de broedperiode wordt verstoord. Onder natuurlijke omstandigheden gebeurt dat waarschijnlijk relatief weinig. Ook het feit dat de eileg binnen een tamelijk beperkt tijdvak plaatsvindt, wijst erop dat nalegels zeldzaam zijn.

Een meer voor de hand liggende oorzaak van het late legbegin van de twee boomvalkparen zou een belabberde voedselsituatie kunnen zijn. Deze redenatie lijkt in eerste instantie te worden weersproken door de gegevens van de andere elf onderzochte paren. Op grond van de geschatte leeftijden van de jongen zouden deze paren namelijk allemaal in de eerste drie weken van juni met eileg moeten zijn aangevangen, wat niet afwijkt van het normale beeld. Dat de vogels echter moeite hebben gehad om voldoende prooien aan te slepen, lijkt te worden bevestigd door de geringe gemiddelde legselgrootte en het povere broedsucces. Van 8 paren werd het nest beklommen in de eifase of het vroege jongenstadium (op een tijdstip dat de jongen hooguit enkele dagen oud waren en niet-uitgekomen eieren nog niet kunnen zijn verdwenen): de legselgrootte komt dan uit op een gemiddelde van 2.5 (4x 2 en 4x 3). Van in totaal 13 paren, inclusief twee paren die uitsluitend vanaf de grond zijn gevolgd, waren er elf succesvol. Twee broedsels gingen waarschijnlijk door predatie verloren. De succesvolle paren produceerden gezamenlijk slechts 21 uitgevlogen jongen: 4x 1, 4x 2 en 3x 3 (gemiddeld 1.9/paar). Dit cijfer is vermoedelijk aan de positieve kant, want enkele nesten met jongen van c. 3 weken oud zijn later niet meer gecontroleerd. Langdurige observaties om te trachten het echte aantal uitgevlogen jongen te bepalen, maakten duidelijk dat er in het late nestjongenstadium eveneens het een en ander is misgegaan. Zo vloog er bij een intensief gevolgd broedsel met drie jongen van twee weken oud uiteindelijk slechts één jong uit.

Hoewel de gegevens afkomstig zijn van een tamelijk klein aantal broedparen, kan 1997 in ieder geval voor westelijk Noord-Brabant als een slecht broedseizoen voor Boomval-

ken worden betiteld. Berichten uit andere delen van Nederland wijzen eveneens in die richting. De geringe legselgrootte is vermoedelijk het gevolg geweest van het regenachtige weer in mei. Onder dergelijke omstandigheden wordt het vangen van prooien bemoeilijkt, terwijl juist deze periode belangrijk is omdat het mannetje dan het vrouwtje in een goede broedconditie moet brengen. Het magere broedsucces doet vermoeden dat ook later in het seizoen, ondanks het vrij mooie weer in juni, juli en augustus, de voedselsituatie niet erg gunstig is geweest. Zo was het bijvoorbeeld opvallend dat er bij veel nesten in vergelijking met voorafgaande jaren weinig prooiresten waren te vinden. Daarentegen lijkt het niet aannemelijk dat het aanbod van prooien van het ene op het andere jaar zo drastisch kan zijn afgenomen dat daardoor het broedsucces in 1997 veel lager uitkwam dan in 1996. Ook het percentage paren dat succesvol was, week niet af van andere broedseizoenen. Mogelijk is er dus meer aan de hand. Of 1997 een negatieve uitschieter was, of dat er structureel iets mis is, zal de toekomst moeten uitwijzen.

Summary: Remarkably late onset of laying in Hobbies *Falco subbuteo* in 1997

During a survey in western Noord-Brabant, 13 occupied territories of Hobbies were located in 1997. Most pairs started in the first half of June, which is a normal onset for Hobbies in this region. Two pairs showed a very late onset of laying, i.e. 4 July and 9 July. There was no evidence that these clutches involved repeat layings (although this can not be excluded). Whereas clutch size was rather small in 1997 (4x 2, 4x 3), as was the number of fledglings per successful pair (4x 1, 4x 2 and 3x 3), it is argued that poor feeding conditions during the (pre-)laying period (adverse weather) may have influenced start of laying and clutch size. This was also visible in the small number of pluckings found near nests. Both late layings were successful, fledging 2 (estimated fledging date: 3 September) and 1 young (8 September) respectively.

Literatuur

- Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G. 1997. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bijlsma R.G. & de Vries C. 1997. Broedresultaten en trends van roofvogels in Nederland in 1996. De Takkeling 5(1): 7-42.
- Boeren J. 1995. Biotoopvoorkeur en broedresultaten van de Boomvalk *Falco subbuteo* in oostelijk Midden-Limburg. De Takkeling 3(2): 30-35.
- Fiuczynski D. 1987. Der Baumfalke. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- Fiuczynski D. & Nethersole-Thompson D. 1980. Hobby studies in England and Germany. Brit. Birds 73: 275-295.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Koning F.J. & Baeyens G. 1990. Uilen in de duinen. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Steinke G. 1987. Zum Vorkommen und zur Fortpflanzung des Baumfalcken *Falco subbuteo* (L.) im Kreis Zerkst. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 1: 207-216.

Adres: Robijndijk 42, 4706 LW Roosendaal.